

*Драган Станар**

*Институт за стратегијска истраживања,
Универзитет одбране, Београд, Република Србија*

БИТКА КОД КАХАМАРКЕ: ЦИВИЛИЗАЦИЈСКА ЦЕНА ВОЈНОГ (НЕ)ОБРАЗОВАЊА**

Сажетак

У овом раду аутор анализира Битку код Кахамарке као парадигматичан пример цивилизацијске цене војног необразовања. Истражујући контекст, ток и последице битке између шпанских конкистадора предвођених Пизаром (*Francisco Pizarro*) и Инка на чијем је челу био бого-цар Атавалпа (*Atahualpa*), аутор указује да победа бројчано драстично инфериорне шпанске војске над војском Инка није била резултат само технолошке и тактичке надмоћи, већ превасходно последица супериорне традиције образовања, укључујући ту и војно образовање у ширем смислу, из које су дошле шпанске војсковође. Кроз анализу предности у наоружању, тактици и темељу за доношење стратегијских одлука обе стране, аутор показује да су шпански конкистадори своју предност деривирали из широког обима знања из области војног инжењерства, тактике, и друштвено-хуманистичких наука те познавању непријатељске културе, док су Инке, лишене писмености и институционализованог система образовања, своју судбину препустиле сујеверју и импровизацији. Аутор закључује да ова битка не сме остати пука историјска занимљивост, већ, напротив, мора представљати опомену о нужности систематског

* Имејл адреса: dragan.stanar@va.mod.gov.rs; ORCID: 0000-0003-0759-5652.

** Чланак је резултат рада на пројекту Института за стратегијска истраживања „Војна професија у Србији у савременом безбедносном окружењу” (ИСИ/ДХ/3/24-26).

војног образовања на високо-интелектуалном нивоу у савременим војскама, како би се избегла потенцијална стратегијска катастрофа у будућим конфликтима која може означити крај једне културе или чак цивилизације.

Кључне речи: војно образовање, војно инжењерство, тактика, образовање стратегијског нивоа, Битка код Кахамарке, царство Инка, конкистадори.

УВОД

Историја цивилизацијски значајних промена и преокрета могла би *prima facie* изгледати као вишевековна прича човечанства о серији изузетних појединачних и одлучујућих догађаја који су мењали ток историје и обликовали правац даљег кретања наше врсте. Уцбеници историје исписани су управо великим и значајним појединачним догађајима, открићима, проналасцима, природним катастрофама и биткама, и у вези са њима бројним именима величанствених људи који су наизглед самостално утицали на будућност целих нација, народа и цивилизација. Међутим, нимало не умањујући истински историјски значај појединаца чија су имена данас део опште културе човечанства као и неких од централних догађаја наше узбудљиве приче, чини се крајње наивним поимати историјски парадигматске промене као производе искључиво једног догађаја или једног човека, ма колико они били важни. Значајни и битни феномени и догађаји по правилу представљају коначну преломну тачку ерупције мноштва акумулираних дубоких узрока и повода који се, сасвим је могуће, накупљају и таложу деценијама и вековима, а чија се артикулација у један конкретан догађај више једноставно не може зауставити нити одлагати.

Стиче се утисак да је ово врло јасно читује управо у посматрању историје политичког кретања друштава и њиховог унутрашњег или међусобног сукобљавања. Упркос томе што је тај пут дугог историјског кретања осликан тренуцима који представљају прекретнице – великим револуцијама, устанцима, бојевима, биткама, инвазијама, походима и коначно ратовима – они су готово извесно увек тек круна дуготрајних и надасве комплексних процеса који деценијама или вековима тињају испод наизглед мирне површине.

Једна од таквих симболичких преломних тачака у историји једне целокупне цивилизације свакако јесте и чувена битка код Кахамарке са почетка XVI века која је, према већини аутора који су каријере посветили изучавању цивилизације Инка у Јужној Америци, означила тачку у којој је започео крај читаве једне релативно развијене цивилизације. Ипак, следећи логику нужности постојања дубљих разлога и узрока сваког великог и преломног догађаја у историји, битку код Кахамарке ваља размотрити као артикулацију мноштва фактора који су довели до војничког слома бројчано неизмерно супериорне силе. Међу бројним факторима пораза војске Инка, од којих су неки темељно изучени и образложени од стране истраживача специјализованих за овај период и/или цивилизацију Инка, посебну пажњу привлачи утицај (не)образовања ратника-учесника ове битке на њен коначан исход, а тиме и увод у колапс целокупне цивилизације. Оглед утицаја (не)образовања у сфери војних послова, и са њима повезаних сфера, у бици код Кахамарке може и данас, после готово пет векова, користити као изузетна рефлексивна о значају војног образовања у свим друштвима као и о потенцијално катаклизмичној цени његовог недостатка данас.

ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ БИТКЕ КОД КАХАМАРКЕ

У богатој историји људске цивилизације, ретко се који феномен посматра као толико есенцијално и епохално важан као што то цео низ природних и друштвено-хуманистичких наука чини са Колумбовим открићем „новог света”. Наиме, „откриће” Америке, тј. Северне, Централне и Јужне Америке од стране европских морепловаца крајем XV века означило је епохалну промену и почетак једне нове етапе у сагледавању и изучавању света – из перспективе географије и картографије потпуно је промењено поимање изгледа планете, из перспективе биологије започела је ера тзв. „Колумбове размене” флоре и фауне и нових генетских комбинација, из перспективе антропологије и социологије скоро све што смо знали о друштвима и културама окренуто је наглавачке, из перспективе економије свет је био на потпуно новом почетку процеса трговине, експлоатације ресурса, итд. Чини се ипак да значај овог феномена најбоље илуструје поимање овог феномена са становишта историје као науке, јер се управо откриће Америке узима као тренутак који означава крај средњег и почетак новог века.

Недуго по „открићу” новог света, започео је и један од најзначајнијих али истовремено и најконтроверзнијих процеса у познатој историји човечанства који друштвене науке тумаче не само као војно-империјални подухват, већ и као процес суштинске и потпуне трансформације друштвено-економских односа, па и саме културе како новооткривеног, тако и до тада познатог, „старог” света. Реч је наравно о прозелитском „освајању” Америке од стране шпанских конкистадора у декларативном циљу племенитог цивилизовања и християнизовања „дивљачких” народа, уз неизоставну „колатералну” и профану награду у виду злата и авантуристичке славе. Иако су у првим годинама по откривању Америке шпанске експедиције заузимале карибска острва као што су Куба и Хаити, први велики успех и тријумф конкистадора против једног моћног царства био је Кортезово (*Hernán Cortés*) освајање данашњег Мексика, односно тадашњег царства Астека. Већ 1519. године, дакле мање од 30 године од Колумбовог открића Америке, чувени шпански конкистадор Ернан Кортес успео је да порази астечког цара Монтезуму II (*Motēuczōma Xōcoyōtzin*) и заузме престоницу Теночтитлан што је убрзо означило и пад једног великог царства новог света под ногама малобројне експедиције која је дошла из оног старог. Друга велика америчка цивилизација, која је заправо успела да успостави у том тренутку највеће царство не само новог света већ и посматрајући целокупну планету, била је цивилизација Инка (Cartwright 2016). На своме врхунцу почетком XVI века, царство Инка, односно Тавантинсују (*Tawantinsuyo*), заузимало је значајан део Јужне Америке, углавном територије данашњег Перуа, Чилеа и Еквадора. Рапидни колапс царства Инка означио је и почетак краја једне читаве цивилизације и отворио пут европским империјама и ширењу Европљана на новооткривени континент који је до данас остао прекоокеанска испостава европске религије, културе и целокупне европске цивилизације.

СУДАР ЦИВИЛИЗАЦИЈА КОД КАХАМАРКЕ

Битка која се одиграла у граду Кахамарка на перуанској висоравни 16. новембра 1532. године у историји се ратовања убраја у једну од 100 најважнијих битака које су икада вођене (Davis 2001, 190–194). Важност и опште-историјски значај ове битке „може се тражити на многим нивоима на којима би се засигурно могло доћи

до различитих анализа” (Sowell 1993, 68) будући да се ради о догађају који је обликовао будућност једног континента и цивилизације на различитим нивоима. Међутим, из уже перспективе војних наука, ова је битка засигурно толико важна и драгоцену за изучавање првенствено услед чињенице да је у њој победу однела страна која је била 476 пута малобројнија у односу на противника, односно да се ради о „једној од наизглед ‘најнемогућих’ епизода у историји ратовања” (Guilmartin 1991, 36).

Франциско Пизаро (*Francisco Pizarro*, 1478–1541), уз Ернана Кортеза свакако најпознатији шпански конкистадор, кренуо је у септембру 1532. године из своје базе у Сан Мигелу (*San Miguel de Piura*) на западној обали Јужне Америке ка Андима и ка граду Кахамарка пред који је са својих 168 војника¹ и стигао 15. новембра. На изненађење Шпанаца, град је био потпуно напуштен, будући да су се снаге Инка повукле на узвишење надомак града. На челу војске Инка која је бројала импозантних 80.000 војника налазио се лично бого-цар Атавалпа са својом целокупном дворском свитом и царским званичницима. Конкистадори су ушли у напуштени град и заузели објекте који су окруживали централни градски трг. После непреспаване ноћи, Пизаро је позвао бого-цара Атавалпу да дође у Кахамарку и да се састану на централном градском тргу. Распоређени и сакривени у зградама око трга, Шпанци су сачекали да Атавалпа са око 6.000 војника уђе у град, и после краће расправе Атавалпе са доминиканским фратром Валвердеом који је био у пратњи Пизара,² из заседе су напали своје непријатеље. У јуришу у којем су Шпанци користи коњанике, пешадију, топове и пушке, за мање од сат времена побијено је свих 6.000–7.000 Атавалпиних војника, док је он заробљен (Kubler 1945, 419). Не само да није погинуо нити један шпански војник,³ већ су конкистадори тврдили да је једино ноћ спасила остатак Атавалпине војске ван града од потпуног уништења (Dajmond 2022, 86). Пизаро је Атавалпу држао заробљеног скоро

¹ Пизарова „јединица” састојала се од 106 пешадињаца и 62 коњаника, из којих је Пизаро располагао и са два топа (Cartwright 2016).

² Према историјским изворима, Валверде је уручио Атавалпи *Свето писмо* које је вођа Инка бацио на земљу, бесан што се у његовом присуству уопште говори о неком „другом” Богу. Валверде потом бесно позвао Пизара да нареди напад услед велике увреде хришћанства коју је учинио Атавалпа, будући да „није био задивљен” речју Божјом (Seed 1991, 17).

³ Једина забележена повреда јесте управо посекотина коју је задобио сам Пизаро, и то услед неопрезног замахивања мачем једног од конкистадора (Davis 2001, 193).

осам месеци, све док од Инка није извукао невероватну откупнину у злату и сребру. Ипак, и поред добијање свега што је тражио као цену откупа бого-цара, Пизаро је 26. јула 1533. године коначно погубио Атавалпу. Битка код Кахамарке и смрт Атавалпе били су увод у даљи продор конкистадора и коначни колапс царства Инка који је уследио врло брзо. Како је један такав исход уопште био могућ, и који су то фактори довели до потпуно контраинтуитивног разрешења сукоба у којем мање од 200 Шпанаца тријумфује над 80.000 војника царства Инка? Коначно, како је уопште једно тако моћно царство од преко десет милиона људи могло тако брзо да буде уништено од стране неколико стотина Шпанаца (Wachtel 2008, 207)?

ЧИНИОЦИ И УЗРОЦИ ПИЗАРОВЕ „НЕМОГУЋЕ” ПОБЕДЕ

Свако редуktivно монокаузално објашњење било ког комплексног феномена по неопходности коју диктира природа бића јесте плитко, површно и у коначници погрешно. Када се ради о историјски значајним феноменима у којима учешће узимају хиљаде људи, а чије се последице и импликације тичу десетина милиона, јасно је колико би узалудно било трагати за једним, јединственим и сингуларним узроком/разлогом. У контексту нашег истраживања, то се не односи само на покушај објашњења пада целокупног царства и цивилизације која броји више од десет милиона људи и у коме говори више од 30 језика, већ и на било који покушај да се исход битке код Кахамарке објасни свођењем на један узрок, без обзира на то колико се он могао чинити привлачним и комфорним „решењем” проблематике објашњења једног потпуно неочекиваног исхода судара 168 и 80.000 људи. Слабост и посрнуће царства Инка свакако нису узроковани *искључиво* тешким поразом у овој бици, нити *искључиво* смрћу Атавалпе – унутрашње слабости царства биле су евидентне и пре тог 16. новембра 1532. године. Према Конраду (*Geoffrey Conrad*) и Демаресту (*Arthur Demarest*), унутрашња „економска структура и религијска идеологија Тавантисују царства” није била одржива и водила је економском колапсу (Guilmartin 1991, 40). Жесток грађански рат између браће-претендената на трон – Атавалпе и Уаскара⁴ у многама је ослабио царство изнутра, док је

⁴ Према историјским изворима, Атавалпа је побио скоро 200 синова његовог

по најзначајнијим тумачима наведеног периода управо та слабост и довела до погрешне одлуке Атавалпе да допусти Пизаровим људима да уопште крену ка Кахамарки и погрешне процене о потенцијалним савезницима у борби против његовог брата (Kubler 1945, 414–418). Додатно, царство је шест-седам година пре сусрета са Пизаром већ било на удару опасног европског „освајача”, будући да су се смртоносне епидемије изазване европским микробима који узрокују болести као што су богиње прошириле целим континентом и на неким местима истребиле скоро 90% популације (Sowell 1993, 68; Cartwright 2016; Dajmond 2022, 95).

Листа узрока који су довели до победе Шпанаца у бици код Кахамарке и заробљавања Атавалпе такође није кратка. Међутим, уколико бисмо трагали за најмањим заједничким именитељом, односно за сублимацијом различитих узрока и разлога Пизаровог тријумфа у један заједнички корен, потрагу бисмо успешно окончали у *образовању*, односно *необразовању* супротстављених војсковођа и њихових ратника. Сваки од кључних фактора који су у синергији одлучили исход ове чувене битке у својој се суштини може посматрати као производ и резултат недостатка образовања из сфере војних послова, као и образовања које је индиректно али императивно важно за војсковође.

Супериорно оружје конкистадора

Постоји јасно сагласје историчара и истраживача који су се бавили битком код Кахамарке да је *супериорно оружје* конкистадора у односу на оно чиме су располагали ратници Инка било од великог значаја за исход ове битке. Наиме, конкистадори су били опремљени челичним мачевима, копљима и оклопима, док су се наспрам њих налазили војници опремљени тољагама и каменим оружјем, „оклопљени” тек примитивним кожним и плетеним туникама (Kubler 1945, 421; Dajmond 2022, 87). За разлику од напредног шпанског челика, „цивилизације са Анда нису поседовале ни оружје од бронзе, а камоли челика” (Guilmartin 1991, 41). Значајну разлику направила је и чињеница да су Европљани имали *коње*, животиње које становници новог света нису никада видели, а самим тим „никада нису научили како да се бране од напада коњице” (42) нити

покојног оца како би елиминисао потенцијалне претенденте на трон, као и целокупну Уаскарову породицу (Davis 2001, 192).

да се прилагоде тој врсти борбе. Највише акцента истраживачи ипак стављају на чињеницу да су Пизарове снаге имале *ватрено оружје*, које је било потпуно страно њиховим непријатељима и које је било способно да изазове убојиту штету о каквој Инке нису ни сањале.

Чињеница да су размере шпанске супремације у оружју и опреми биле сличне супремацији Инка у бројности, те да је победу на крају однела боље наоружана и опремљена војска, иако је била драстично бројчано инфериорна говори у прилог одлучујућој важности научно-технолошког развоја у војној сфери као и образовања у сферама конструкције и усавршавања оружја у најширем смислу. Кретајући се у дискурсу савремених војски и модерног војног образовања, данас бисмо рекли да историјски пример који је у фокусу нашег интересовања у овом раду указује на историјски изузетан значај образовања у области одбрамбених технологија у најширем смислу, односно у областима војномашинског инжењерства, војноелектронског инжењерства и војнохемијског инжењерства. Битка код Кахамарке показала је да *моћ знања* у развијању оружја и опреме може да компензује чак и огромну диспропорцију у бројности две супротстављене војске.

Ипак, како бисмо избегли поменути замку редуktivности и монокаузалности у објашњењу комплексних феномена, ваља нагласити да сви наведени чиниоци ипак нису били ни приближно довољни за тријумф 168 војника, без обзира на то колико је њихово оружје било супериорно, над десетинама хиљада својих непријатеља. Чак ни највећа компаративна предност Шпанаца – ватрено оружје – није могла самостално да донесе превагу. Наиме, Пизаро је на располагању имао тек два мала примитивна топа који су се дуго пунили пре следећег опаливања, док је укупан број пушака био тек десет. Штавише, радило се о аркебуезама, мускетама које су биле познате по томе што се из њих веома непрецизно гађало, тешко опаливало, и што је било потребно много времена да се пушка напуни за свако следеће гађање (Dajmond 2022, 89). Подједнако је било важно и *како* су своје оружје користили шпански војници.

Супериорна тактика конкистадора

Битка код Кахамарке указала је и на чињеницу да је *знање* о томе како на тактичком нивоу најефикасније и најефективније користити људство, оружје и опрему којом располаже командант

у најмању руку једнако важно као и сам материјално-технички чинилац војне моћи. Упркос томе што је, према историјски доступним подацима, „веома мали број Шпанаца имао било какво директно војно искуство из Европе” (Hennessy 1993, 14), те су практично управо у Кахамарки доживели „ватрено крштење” у борби, њихова организација, кохезија и дисциплина биле су категоријално напредније од њихових противника, понајвише захваљујући њиховом команданту Пизару, који се описује као „одлучни војни стратег који је својеручно вршио постављање и командовање трупамa” уз обимне припреме и планско извиђање пре битке (Seed 1991, 16). Револуционарна шпанска тактика и шпански „метод борбе” са краја XV и почетка XVI века нису имали такмаца ни међу европским војскама, а камоли у судару са противником који није имао ни елементарно тактично образовање.⁵ Како Гилмартин (Guilmartin 1991, 55; 64) закључује, „тактичне иновације Гонзала де Кордове [...] и појава *tercio*, вероватно прве сталне војне формације у савременом смислу те речи, доказ су шпанске ратне генијалности у тој кључној ери” и финеса борбе шпанских војника које су се искалиле у ратовима у Италији. Генијалности која је бици у којој су се Шпанци сукобили са готово 500 пута бројнијим непријатељом доживела пуно потврду.⁶

Пизаро је искористио тактичку наивност Атавалпе⁷ који је повукао војску из града на оближње узвишење и искористио „архитектуру овог града Инка која је наликовала лавиринту” (Cartwright 2016) за постављање смртоносне заседе са веома малим бројем људи и средстава. Пизаро је поделио своју коњицу на неколико ударних група, а слично је учинио и са пешадијом док

⁵ То не значи да Инке нису биле врло способне да уче у току рата, и да се адаптирају на оно што су видели и доживели у борби. Али, недостатак образовања које би им омогућило да спремни и адаптирани уђу у борбу уместо да у њој плаћају скупу цену учења показао се катаклизмичним.

⁶ Битка код Кахамарке није, наравно била једина потврда ове чињенице – Шпанци су у следећих неколико година борбе са Инкама успевали да са тек око 200 људи одбране градове који су били опседани од стране више десетина, па и стотина хиљада војника (Dajmond 2022, 88). Према историјским изворима, око 190 конкистадора успевало је готово годину дана да се одбрани од опсаде Куска 1536–1537. године, иако се бројчаност војске која је опседала Куско у тих годину дана кретала између 100.000 и 400.000 војника (Guilmartin 1991, 50).

⁷ Дејвис бележи да „чињеница да је Атавалпа препустио једно такво утврђење људима са ватреним оружјем јасно показује да није имао представу са чим се суочава” (Davis 2001, 192).

је неколицину људи са пушкама и два топа распоредио на највише тачке на зградама које су окруживале трг на којем је дочекао Инке. Како је био врло упознат са „мултипликујућим ефектом изненађења на борбену ефикасност” и „значајем тактичке координације” трупа (Guilmartin 1991, 54), шпански је командант своје трупе држао потпуно сакривеним све до наређења да координисаним јуришем више ударних група коњице и пешадије, праћеним палбом топова и пушака са кровова његови војници у потпуности паралишу непријатеља, унесу панику и пометњу у његове редове,⁸ и на крају га потуку до те мере да добри познаваоци догађаја вековима после пишу да се ту „и није радило о бици, већ о масакру” (Davis 2001, 193). Иако су се околности, наравно, промениле у односу на оно са чиме се суочио Пизаро 1532. године, значај изучавања и познавања његових тактичких опредељења ни данас није безначајан, будући да, како пише Тодор Павловић, „између онога што је тактика сада и онога што је некад била постоји веза: сваки развитак је континуирани наставак промена почетне клице” (Pavlović 2025, 43).

Изузетна способност командовања и оптималног коришћења људи, средстава и простора у коме се битка код Кахамарке одвијала практична је демонстрација императивне битности образовања команданата у сфери тактике, али и онога што бисмо данас назвали командовање и руковођење. Суочен са драстично бројчано надмоћнијим непријатељем, на непријатељској територији и далеко од било каквих појачања, Пизаро се ослонио на координисану и добро смишљену употребу ресурса који су му били на располагању, уз обилато коришћење погодности простора на коме се води борба, као и тактичких елемената изненађења и уношења панике у непријатељске редове.

Војно образовање „стратегијског” нивоа

Изванредно умеће команданта конкистадора да користи производ шпанске војно-техничке мисли и тактичко-командне

⁸ Пизаро се ослањао и на звук труба као и звона које је окачио на коње, не би ли произвео што већи страх и панику код Инка (Dajmond 2022, 85). Могло би се чак рећи да су Пизарова идеја, али и понашање Инка у Кахамарки, еклатантни историјски примери дефиниције панике у борби коју је неколико векова доцније дао Тодор Павловић и према којој се паника не производи само „стварном опасношћу, већ идејом, која се о њој створи”, и која војску коју захвати претвара у „гомилу обезумљених бегунаца” (Đukić i Starčević 2025).

финесе и иновације „брушене” у деценијама пре његовог доласка у нови свет⁹ било је инструментално у остваривању коначног, стратегијског, циља потпуног рушења царства Инка и преузимања целокупног континента. Кључна претпоставка остваривања коначног циља била је заробљавање бого-цара Атавалпе у борби, будући да је такав сценарио био једини који је рационално омогућавао остваривање стратегијске намере конкистадора. Пизаро је успео да претвори изразиту особину потпуне централизације ауторитета у личности бого-цара у цивилизацији и култури Инка, војнички артикулисану кроз директно, стратегијско командовање и руковођење, у њихову највећу слабост коју је потом са „суровом ефикасношћу” експлоатисао до максимума (Guilmarting 1991, 54). И по заробљавању Атавалпе, војска Инка остала је готово осам месеци под његовом директном командом коју су безпоговорно извршавали док је он био у шпанским рукама.¹⁰ Пизаро је, наравно, не само био вођен примером и поукама славног „колеге” конкистадора Ернана Кортеза који је само петнаестак година раније, тачније 14. новембра 1519. године, на превару „ухапсио”, тј. заробио астечког цара Монтезуму у његовој престоници Теночтитлану и на тај начин веома брзо и завладао данашњим Мексиком и послао астечку цивилизацију у историју (Davis 2001, 192), већ је „своју заседу Атавалпи поставио отворено се угледајући на успешну Кортесову стратегију” (Dajmond 2022, 94). Како Совел (Sowell 1993, 69) одлично запажа, Шпанци су веома брзо *учили*, те су за само деценију и по освајања новог света „*научили* како да нападну и поразе моћну империјалну силу” какву никада не би били у стању да поразе „класичним” приступом и борбом до последњег човека.

⁹ Не смемо са ума сметнути ни изузетну умешност Пизара у сфери онога што данас у контексту војних наука називамо војном логистиком – у димензији у којој је апсолутна премаћ била на страни Инка (Guilmartin 1991, 50), Пизаро је успео да своју јединицу оспособи за дуготрајан марш ка непознатој локацији, потом вођење борбе на непознатом терену, са непостојећим шансама за било какву логистичку комуникацију са „базом”, или дотур било каквих средстава за све време трајања овог подухвата.

¹⁰ Десетина хиљада Атавалпиних војника који су окруживали Кахамарку нису учинили ништа да спасу свог бого-цара, ни током битке ни током његовог заробљеништва, јер им он то није преко шпанских посредника наредио (Davis 2001, 192). Природно да такво, или било какво неповољно, наређење никада не би прошло прву препреку и „цензуру” његових тамничара.

На овоме се нивоу можда и понајвише огледа драстичан диспаратет и разлика у степену образовања између Инка и Шпанаца. Пизарова идеја не само да је била заснована на пређашњем искуству и успеху Кортеза, већ и на чињеници да су Шпанци уложили значајне напоре да *простудирају* и *разумеју* културу народа у новом свету, односно културу и навике својих ратних непријатеља, те су пред Кахамарку дошли потпуно спремни. Додатно, војно-историјско образовање Шпанаца омогућило им је да се ослоне и на искуства не само легендарног војсковође Ел Сиде (*El Cid*) из славног доба Реконкисте из XI века, већ и на скорија искуства из Италијанских ратова, где се у више наврата до победа долазило заробљавањем „племенитих” талаца као што су краљ Франсоа I од Француске (*Francis I of France*) кога су Шпанци заробили у бици код Павије или папа Климент VII (*Pope Clement VII*) који је био заробљен приликом пада Рима (Covey 2019, 2). Укратко, конкистадори су припадали „традицији образованости” у којој је постојала вековна пракса образовања и учења о „цивилизацијама далеких од Европе, а и о неколико хиљада година дугој европској историји” (Dajmond 2022, 94). Конкистадори у нови свет нису дошли носећи са собом само напредно оружје и тактичко знање, већ и непроцењиво наслеђе *знања* о историји, култури, човеку и људским друштвима акумулирано током векова. Са друге стране, врховни војсковођа Инка, као и његов парњак Монтезума, био је окренут сујевељу и празноверју, те потпуно необразован и уопште незаинтересован за разумевање непријатеља (Hennessy 1993, 11). Штавише, Атавалпа је и у заробљеништву остао потпуно ограничен претпоставкама своје културе и никако није успевао да схвати и разуме мотиве његових тамничара, нити њихов коначни циљ, што га је коштало и живота и царства, упркос томе што је конкистадорима до плафона напунио одаје златом и сребром (Kubler 1945, 422–425).

Поново зазирући од замке редукционизма и монокаузалности комплексних феномена, ни на који се начин не сме умањити утицај супериорног оружја и тактичке супериорности конкистадора; међутим, чини се да је круцијални и суштински тас на ваги у бици код Кахамарке представљало шпанско војно образовање „стратегијског” нивоа. Познавање војне историје и психологије, противникове културе, друштва, друштвеног и државног устројства, цивилизацијских навика и праваца размишљања о свету и сукобу омогућило је Шпанцима да супериорну тактику и наоружање ставе у

сврху постизања коначног, стратегијског циља, битке код Кахамарке. Шпанцима је припадност традицији образованости омогућила да ратне одлуке доносе не на основу личних нахођења или „знакова са неба”, већ на основу „повлачења” из готово бескрајног резервоара претходно миленијумима наталоженог *знања* из најразличитијих области човековог друштвеног постојања. Враћајући се у дискурс савременог војног образовања, можемо закључити да је огроман и одсудни утицај на исход битке која је одлучила судбину једне цивилизације, и у којој је драстично бројчано инфериорна страна, у потпуности изолована и одсечена, тријумфовала у самом срцу непријатељске територије имало победничково *образовање стратегијског нивоа*, тј. образовање у пољима историје, социологије, филозофије, политичких наука, антропологије и психологије. Речју, знање из области друштвено-хуманистичких наука.

САВРЕМЕНА РЕЛЕВАНТНОСТ ЛЕКЦИЈЕ ИЗ КАХАМАРКЕ

Битка код Кахамарке није и не сме остати тек занимљива цртица из богате историје ратовања, тек куриозитет и занимљивост војне историје. Разматрајући исходе и поуке анализиране битке са становишта савремених друштава и модерних система војног образовања, важно је подвући две кључне ствари како би лекције из Кахамарке остале релевантне и примењиве и у XXI веку. Прво, препрека војном образовању код Инка био је недостатак и традиција неписмености – данас се тешко може замислити сукоб у коме би нека страна припадала традицији неписмености. Међутим, појава антиинтелектуализма у многим савременим војскама света јасно указује да се и у писменим друштвима и описмењеним системима може појавити отпор према *образовању*, односно *функционалној и оперативној писмености*, нарочито када се ради о кључном образовању стратегијског нивоа на којем се тражи дубље разумевање појава и процеса од значаја за војне послове. То је управо онај кључни ниво образовања који је омогућио Шпанцима да сруше цело царство са, данас посматрајући, банално малобројном војском.

Друго, али подједнако важно, неопходно је направити дистинкцију између војног образовања и војне обуке. И, као што би за сваку војску неоспорно било погубно да се апсолутно одрекне обуке зарад интелектуалног образовања, услед саме природе војске

као институције, чини се да историја јасно указује да би занемаривање образовања на уштрб обуке било једнако погубно у случају конфликта са војском која то исто образовање није занемарила. Као што пишу Јефтић и Вуруна (2009, 164) дискутујући о реформи војног образовања у Републици Србији, „реч је о два процеса који само заједно дају жељени резултат”. Киме и Андерсон (Kime and Anderson 1997, 4) у својој студији о разлици између образовања и обуке у војсци иду још корак даље и тврде да је у освит трећег миленијума војна обука заправо потпуно неучинковита уколико недостаје темељ војног образовања, те се стога војно образовање нужно мора поимати као стратегијско питање у свакој модерној војсци, а нарочито у онима које се суочавају са нимало наивним безбедносним изазовима, ризицима и претњама.

ЗАКЉУЧАК – ЦИВИЛИЗАЦИЈСКА ЦЕНА (НЕ)ОБРАЗОВАЊА

Битка код Кахамарке представља једну од најзначајнијих битака у историји проучавања рата будући да је њоме отворен историјски понор у који се убрзо неповратно сурвало монументално царство и са њим једна целокупна цивилизација. Сублимација целокупне дискусије о факторима и узроцима „немогуће” победе конкистадора на Инкама најпрецизније се формулише са антрополошког становишта према којем „сусрет између Атавалпе и Шпанаца конституише епизоду какву би француски антрополог Клод Леви-Стос (*Claude Lévi-Strauss*) назвао ‘лекција из писмености’, односно класичну сцену сусрета између писмене и неписмене културе” (Seed 1991, 8). Писменост европске цивилизације омогућила је војничку образованост Пизара и конкистадора која је кроз синергију знања из области војног инжењерства, тактике, логистике, друштвено-хуманистичких наука и др. код Кахамарке на плећа оборила бројчано и логистички потпуно и категоријално надмоћнију империју те тиме означила почетак краја целокупне цивилизације и свих њених атрибута – културе, језика, религије, уметности, итд. Епистемолошки вакуум који је створен традицијом неписмености, а тиме и необразованости војсковођа и војника Инка, није могао бити компензован ни предношћу која се мерила стотинама хиљада војника који се сударају са несагледиво малобројнијом војском; међутим, та војска коју је чинило мање од

170 војника са собом је носила и акумулирано знање и искуство славне и напредне хиљадугодишње европске цивилизације.

Битка код Кахамарке представља илустративан и еклатантан пример цивилизацијске цене необразовања војсковођа – оних који стоје између цивилизације и њеног неповратног историјског амбиса. Стога је неопходно да и савремене војске, укључујући ту свакако и Војску Србије у савременом безбедносном окружењу, у сваком тренутку имају на уму значај и важност оптималног и систематског војног образовања припадника војне професије, као и да га поимају у његовој правој суштини – као нужно високо-интелектуалног и функционално различитог од војничке обуке.¹¹ Посматрајући кроз теоријску призму Хабермаса (Habermas 1971, 301–317) војно образовање из различитих области за циљ мора имати развијање сва три типа знања – аналитичко, херменаутичко и критичко – како би модерни официри знали и „шта” и „како” и „зашто” у тренуцима када је на њиховим плећима потенцијално судбина целе једне цивилизације и културе.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Blagojević, Veljko. 2025. „Srbija i prošireno odvracanje: iskustva i putokazi.” *Politika nacionalne bezbednosti* 28 (1): 41–57.
- Cartwright, Mark. 2016. “Pizarro & the Fall of the Inca Empire.” *World History Encyclopedia*. July 1, 2016. https://www.worldhistory.org/article/915/pizarro--the-fall-of-the-inca-empire/?utm_source=chatgpt.com.
- Covey, Alan R. 2019. “Reading between the Lines at Cajamarca.” *Annual Review Issue of Portal*. August 27, 2019. <https://sites.utexas.edu/llilas-benson-magazine/2019/08/20/reading-between-the-lines-at-cajamarca/>.
- Dajmond, Džared. 2022. *Puške, mikrobi i čelik: Sudbina ljudskih društava*. Beograd: Laguna.
- Davis, Paul K. 2001. *100 Decisive Battles: From Ancient Times to the Present*. Oxford: Oxford University Press.
- Đukić, Slobodan, i Srđan Starčević. 2025. *Vojna disciplina i borbeni moral – odabrana dela pukovnika Todora Pavlovića, hrestomatija*. Beograd: MC Odbrana.

¹¹ Природно, такво образовање свој смисао добија и у контексту „проширеног одвраћања”. Шире о овом концепту у (Blagojević 2025, 41–57).

- Guilmartin, John F. 1991. "The Cutting Edge: An Analysis of the Spanish Invasion and Overthrow of the Inca Empire, 1532–1539." In *Transatlantic Encounters: Europeans and Andeans in the Sixteenth Century*, eds. Kenneth J. Andrien and Rolena Adorno, 36–71. Berkeley: University of California Press.
- Habermas, Jürgen. 1971. *Knowledge and Human Interests*. Boston: Beacon Press.
- Hennessy, Alistair. 1993. "The Nature of the Conquest and the Conquistadors." In *The Meeting of Two Worlds: Europe and the Americans, 1492–1650 (Proceedings of the British Academy) 81*, ed. Warwick Bray, 5–36. London: British Academy.
- Jeftić, Zoran, i Mladen Vuruna. 2009. „Reforma vojnog obrazovanja u Republici Srbiji – mogućnosti, izazovi, pravci razvoja.” *Vojno delo* 61 (1): 155–174.
- Kime, Steve F., and Vinton L. Anderson. 1997. *Education vs. Training: A Military Perspective*. Washington, DC: Service Members Opportunity Colleges.
- Kubler, George. 1945. "The Behaviour of Atahualpa 1531–1533." *The Hispanic American Historical Review* 25 (4): 413–427.
- Pavlović, Todor. (Srđan Starčević pril.). 2025. *Doktrine i razvitak taktike i drugi tekstovi*. Beograd: Dobrotoljublje.
- Seed, Patricia. 1991. "Failing to Marvel: Atahualpa's Encounter with the Word." *Latin American Research Review* 26 (1): 7–32. DOI: 10.1017/S0023879100034907.
- Sowell, David. 1993. "Encounter at Cajamarca." In *Contact, Conquest, and Consequences*, ed. David Sowell, 67–77. Huntingdon: Juniata College.
- Wachtel, Nathan. 2008. "The Indian and the Spanish Conquest." In *The Cambridge History of Latin America*, ed. Leslie Bethell, 207–248. Cambridge: Cambridge University Press.

Dragan Stanar*

*Institute for Strategic Research, University of Defence,
Belgrade, Republic of Serbia*

THE BATTLE OF CAJAMARCA: THE CIVILIZATIONAL COST OF MILITARY (MIS)EDUCATION**

Resume

This paper analyses the Battle of Cajamarca as a paradigmatic example of the civilizational cost of military miseducation. Exploring the context, course, and consequences of the battle between the Spanish conquistadors led by Pizarro and the Inca, commanded by the divine ruler Atahualpa, the author argues that the victory of the drastically outnumbered Spanish force over the Inca army was not merely the result of technological and tactical superiority, but primarily a consequence of the Spanish commanders' superior educational tradition, including military education in the broader sense. Through the analysis of advantages in weaponry, tactics, and the foundations for strategic decision-making on both sides, the author demonstrates that the Spanish conquistadors derived their advantage from a wide array of knowledge – military engineering, tactics, the social sciences, and a deep understanding of enemy culture – while the Inca, deprived of literacy and an institutionalized educational system, relied on superstition and improvisation. The author concludes that this battle must not remain a mere historical curiosity but should serve as a warning about the necessity of systematic, high-level intellectual military education in modern armed forces to prevent potential strategic catastrophes in future conflicts – catastrophes that could mark the end of a culture or even an entire civilization.

Keywords: military education, military engineering, tactics, strategic-level education, Battle of Cajamarca, Inca Empire, conquistadors.

* E-mail address: dragan.stanar@va.mod.gov.rs; ORCID: 0000-0003-0759-5652.

** This paper is a result of research conducted in the research project of the Strategic Research Institute – “Military Profession in Serbia in the Contemporary Security Environment” (ИСИ/ДХ/3/24-26).

*Овај рад је примљен 10. априла 2025. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. маја 2025. године.